

اصلاح برنامه دبیرستانها

اولین قدم برای اصلاح آموزش و پرورش مملکت است

در آغاز سال تحصیلی جاری بر طبق آمار وزارت آموزش و پرورش قریب نیم میلیون نفر از جوانانی که چشم و چراغ و سرمایه واقعی این مملکت می باشند با هزار امید و آرزو در مدارس متوسطه سراسر کشور ثبت نام کرده اند، آنها تصمیم گرفته اند که بهترین اوقات عمر خویش را در پشت میز و نیمکت کلاسها بگذرانند تا دانش بیندوزند و برای انجام وظائف مختلف اجتماعی آماده شوند، اینها راه تحصیل علم و دانش را برای موفقیت و خدمت انتخاب کرده اند، در پاسخ این تقاضای انسانی مدارس ما چه عرضه می کند و تا چه حد جوایگی احتیاجات متقاضیان است؟ جواب این سؤال را از زبان کارشناسان تعلیم و تربیت که برنامه مدارس ما را تجزیه و تحلیل کرده اند بشرح زیر مطالعه فرمائید.

برنامه مدارس متوسطه، ناقص و سرشار از تضاد است. دروس متعددی در برنامه گنجانیده شده است که دارای هدف مشخص نیستند و بیشتر اوقات مطالب آنها تکرار می شود و بجای جلب توجه و علاقه دانش آموز و برانگیختن رغبت و شوق او ایجاد تنفر و خستگی می نماید. تعلیمات نظری و کتابی است و به پرورش استعدادهای مختلف جوانان توجهی ندارد. همه دروس اجباری است و از سال اول تا پایان تحصیلات متوسطه ادامه دارد این دروس بدون وجود طرحی صحیح و هدفی معین بایکدیگر ترکیب و معجون غیر قابل هضمی بوجود آورده است که نتیجه آن شکست های متوالی دانش آموزان و سر خوردگی آنها از تحصیل است. آنچه در مدارس متوسطه تدریس می شود باید با احتیاجات جامعه و استعداد و علائق جوانان ارتباط داشته باشد. تعلیمات ابتدائی دارای هدف خاصی است. در این مرحله از تحصیل که دوره آن ممکن است ۵ تا ۶ سال بطول انجامد طفل باید خواندن و نوشتن و حساب کردن را بیاموزد و با شرایط ساده زندگی آشنا شود. در دوره ابتدائی توانائی های سخن گفتن خواندن نوشتن - گوش دادن - شمردن و اندازه گرفتن در طفل پرورش می یابد و نیروی فکری و جسمی او بموازات یکدیگر تقویت می شود تا برای ورود به

مرحله بالاتر آماده شود. دوره دبیرستان چنانکه گذشت هدفهای عالیتری دارد و بهمین جهت برنامه این دوره برای نیل بههدف باید تنظیم شود. در باره تعداد سالهائی که شاگرد باید در مدرسه متوسطه تحصیل کند عقاید مختلفی وجود دارد. در مقاله‌ای تحت عنوان سازمان مدارس متوسطه در کشور های مختلف جهان ۱، نشان دادیم که طول مدت تعلیمات متوسطه در کشورهای مختلف متغیر است. اکتشافات علمی و توسعه دانش بشری اقتضا میکند که سطح معلومات لازم برای برطرف ساختن احتیاجات زندگی روزانه بالا رود بهمین جهت عده‌ای عقیده دارند که حداقل ده تا دوازده سال تحصیل لازم است تا فرد بتواند خود را برای زندگی عادی آماده سازد بنا براین اگر دوره تعلیمات ابتدائی ۶ سال باشد تعلیمات متوسطه هم ۶ سال خواهد بود و اگر طفل از هفت سالگی بدبستان برود در ۱۷ سالگی آمادگی لازم را پیدا خواهد کرد. گروهی معتقدند که طول مدت تعلیمات هر چه باشد اصل آنست که طفل قبل از پایان ۱۷ سالگی مدرسه را ترک نکند و تا این سن معلومات عمومی را که لازمه زندگی در اجتماع است فرا گیرد. در کشورهای مختلف جهان مقاطع تحصیلی را با تناسب باوضاع و احوال و امکانات و احتیاجات خود تعیین کرده‌اند لیکن غالب اوقات امکانات مالی اجازه نمی‌دهد که همه اطفال تا ۱۶ یا ۱۷ سالگی در مدرسه بمانند و عده زیادی از آنها ترک تحصیل میکنند و بهتر است قبلا با معلومات لازم برای بدست آوردن شغلی مجهز باشند.

آنچه مسلم است رشته‌ای شدن تحصیلات و آموختن تخصص قبل از ۱۴ سالگی بهیچوجه صحیح نیست زیرا علائق کودکان در سنین بالاتر آشکار می‌شود و ۷ تا ۸ سال تحصیل اولیه طفل باید با آنچه که بان تعلیمات عمومی اطلاق می‌شود اختصاص داده شود. ضمنا بهتر اینست در این دوره راهنمایی تحصیلی طفل با توجه به استعدادها و علائق او فراهم گردد. بنا براین باید حساب تعلیمات عمومی را از تعلیمات اختصاصی جدا کرد. در کشور ما تاکنون ۶ سال اول تحصیل را تعلیمات ابتدائی نامیده‌اند که برطبق قانون تعلیمات اجباری مصوب ۱۳۲۲ باید برای کلیه اطفال کشور اعم از دختر و پسر و شهری و دهاتی بطور رایگان تأمین شود. تحصیلات متوسطه که دوره آن ۶ سال است به دو دوره تقسیم شده است دوره اول دبیرستان که مدت آن سه سال و مواد آن برای کلیه داوطلبان مشترک است و دوره دوم که به شعبات مختلف (ریاضی - طبیعی -

ادبی - خانه داری - بازرگانی - کشاورزی - فنی) تقسیم می شود .
 در برنامه دبیرستان دروس مختلف و متعددی پیش بینی شده است که همگی دارای ارزش مساوی هستند و از سال اول تا پایان تحصیلات ادامه دارند - تعداد موادی که در دوره اول دبیرستان تدریس می شود مطابق برنامه فعلی متعدد و ناهماهنگ است با وجودیکه سالها از عمر برنامه فعلی می گذرد هیچگونه ارزشیابی از انطباق آن باعلائق - رغبتها و احتیاجات دانش آموزان ایران بعمل نیامده است - بعضی از مواد بر نامه باهمه اهمیت آموزشی یا تربیتی که دارند فقط و فقط بصرف تقلید از برنامه های مماثلک دیگر جهان وارد نامبرد . کیفیت اجرای این برنامه مهم آموزشی در دبیرستانها روشن است و احتیاج به توضیح ندارد - ماده ای که میتواند شوق و ذوق و استعداد و قدرت خلاقه دانش آموزان را برانگیزد و فکر درست آنها را هماهنگ گرداند بصورتی نامطلوب عرضه می شود و بجای جلب علاقه و توجه دانش آموز و ایجاد شور و شوق موجب ناراحتی و سرگردانی و اتلاف وقت و عمر او می گردد . در اواخر دوره تعلیمات عمومی طرق استفاده از ابزارهای معمولی و کارهای ساده روی چوب - مقوا - حصیر - نی - چرم و دیگر مواد موجود در محل باید اجباری باشد همچنین دروس عملی در رشته های کشاورزی - بازرگانی - صنایع محلی باید در برنامه مدارس متوسطه وارد گردد تا دانش آموز ضمن تحصیل با مقدمات کار آشنا شود زیرا در پایان دوره تعلیمات عمومی بسیاری از دانش آموزان ترك تحصیل می کنند و یا آنکه می خواهند تحصیلات خود را در رشته های حرفه ای دنبال نمایند و عده ای هم ممکن است بخواهند با ادامه تحصیلات نظری در رشته های فنی مثل دانشکده صنعتی یا مهندسی خود را برای کارهای فنی آماده نمایند . برای تدریس این مواد باید کارگاههای مجهز در مدارس آماده شود و البته تربیت معلمان مورد احتیاج در درجه اول اهمیت است مدارس دخترانه هم باید با وسائل تعلیم خیاطی ساده کارهای خانه داری و صنایع مخصوص بانوان مجهز باشند در این مورد میتوان برای دختران و پسران واحدهای انتخابی پیشنهاد کرد تا با در نظر گرفتن ذوق و استعداد و علاقه شخصی و امکانات و احتیاجات محلی واحدهای مورد علاقه خود را مثلا از بین فعالیتهای کشاورزی - کارهای فلز کاری - برق - نجاری و خدمات انتخاب نمایند و برای نیل به این هدف باید برنامه های دقیق تنظیم گردد .

در تعیین ساعات درس هم ملاک وضابطه علمی یا تربیتی وجود نداشته است. مثلا آموختن هفته‌ای ۴ ساعت زبان خارجی برای يك دانش آموز فرانسوی یا انگلیسی کافی است و او می‌تواند پس از ۶ سال تحصیل به آن زبان تکلم کند دلیل بر این نیست که ماهم در بر نامه دبیرستانها چهار ساعت زبان خارجی را کافی بدانیم زیرا زبان‌های اروپائی از قبیل فرانسه انگلیسی - آلمانی و ایتالیائی دارای ریشه‌های مشترکی هستند و در بسیاری از جهات باهم مشابهت دارند و آموختن هر يك از این زبان‌ها برای ملل دیگر بسیار آسانتر از فرا گرفتن انگلیسی یا آلمانی برای يك فرد ایرانی است و انگهی بواسطه مجاورت و مسافرت و تماس با اهل زبان و مطبوعات و انتشارات مختلف کار فرا گرفتن زبان خارجی بسیار آسان می‌شود در صورتیکه برای يك دانش آموز ایرانی جز وجود يك معلم که غالب اوقات خودش هم احتیاج به معلم دارد و يك کتاب ناقص غیر مناسب هیچگونه وسیله دیگری بخصوص در شهرستانها نیست، آنوقت تعجب می‌کنیم که چرا دانش آموز ایرانی پس از ۶ سال تحصیل زبان خارجی حتی سلام عليك و احوالپرسی صحیح را هم نمیداند یا پس از ۶ سال تحصیل شیمی عناصر اولیه را تشخیص نمی‌دهد و اطلاع واقعی او از ترکیبات شیمیایی و طرز استعمال آنها در زندگی روزانه صفر است، در ممالک دیگر همه دروس دارای اهمیت یکسان نیستند و شروع تدریس يك ماده در سال اول دبیرستان دلیل ادامه آن تا کلاس نهایی نیست، اصل این است که شاگرد معلومات اولیه‌ای را که لازم است تحصیل نماید بنا بر این بهتر است بجای افزایش تعداد مواد بر نامه و تنظیم صورتی از دروس مختلف و نامتجانس موادی را که مشابه یکدیگر می‌باشند باهم تلفیق کرد مثلا بجای تدریس جداگانه فیزیک - شیمی - طبیعی بهداشت - گیاه شناسی - زیست شناسی ویژه در سالهای اول و دوم دبیرستان تحت عنوان گروه علوم تجربی اطلاعات کلی و عمومی از علوم را همراه با آزمایشهای ساده و قابل فهم در اختیار دانش آموزان قرار داد و بجای تدریس تاریخ، جغرافی، علوم اجتماعی و غیره اطلاعات کلی و لازم را تحت عنوان مطالعات اجتماعی به دانش آموزان آموخت و بجای تدریس اجباری تمام مواد عده‌ای از آنها را به ذوق و سلیقه و انتخاب دانش آموز

واگذار کرد و بسته با اهمیت هر ماده تعدادی ساعت برای مطالعه و تحقیق در نظر گرفت تا دروس از جنبه خشک نظری خارج گردد ، این مسئله محرز است که در جهان امروز که بر اساس علم و تکنیک استوار است علوم و ریاضیات مقام بزرگی را در پرورش فکری و علمی افراد بر عهده دارند ، در برنامه‌های دبیرستانی کشور ما بر اثر يك سابقه تاریخی برای مواد ادبی و فلسفی اهمیت بیشتری قائل شده‌اند و درصد مواد ادبی و اجتماعی خیلی بیشتر از مواد مربوط به علوم و ریاضیات است و حال آنکه کشورهای پیش رفته جهان سعی می‌کنند در تجدید نظر در برنامه‌های متوسطه خود بر اهمیت این مواد بیفزایند .

البته فرض این نیست که مطالعات اجتماعی و ادبی از برنامه حذف شود لیکن باید بین این مواد با توجه به اهمیت آنها بخصوص در سطح متوسطه و عالی تناسبی برقرار گردد. با وجود احتیاج مبرمی که بفارغ التحصیلان علوم محسوس است هر روز بر تعداد رشته‌های ادبی و اجتماعی و فلسفی افزوده میشود و حتی وزارت آموزش و پرورش برای تربیت معلمان علوم و تأمین احتیاجات خود در مضیقه است ، برنامه علوم در رشته‌های ادبی ، طبیعی ، خانه داری و مفرغات آن بسیار ضعیف است بهمین جهت در تجدید نظر اساسی که در برنامه‌های دبیرستانی می‌شود باید این تقیصه را جبران کرد و برنامه‌های علوم و ریاضی و زبان خارجی را در همه رشته‌ها تقویت نمود .

در برنامه متوسطه نظری باید ساعاتی را به دروس فنی مربوط به صنعت کشاورزی ، تجارت ، اقتصاد و خدمات گنجانید با این ترتیب دانش آموز قبل از ورود به اجتماع مقدمات لازم را فرا گرفته است و اگر هدف او ادامه تحصیل باشد بهتر می‌تواند راه خود را تشخیص دهد و دانشکده‌ها هم خواهند توانست قسمت اعظم از برنامه‌های مقدماتی خود را حذف نمایند مثلاً دانشکده فنی اجباری نخواهد داشت که یکسال وقت دانشجویان را صرف نقشه کشی و طراحی و رسم فنی نماید و بجای آنها خواهد توانست مطالبی را که بیشتر مورد احتیاج دانشجویان است در برنامه وارد سازد ، علاوه بر دروس اجباری و اختیاری باید تدابیر لازم برای تربیت جسمی و اخلاقی دانش آموزان اتخاذ گردد اختصاص چند ساعت از وقت کلاس به تعلیمات دینی و ورزش نمی‌تواند جوابگوی نیازمندیهای روحی و جسمی جوانان باشد بخصوص که کیفیت تدریسی این مواد بصورتی است که حذف

آنها را بر وجودشان ارجح می‌سازد، تربیت اخلاقی جوانان ازمهمترین اصول آموزش و پرورش هر مملکت است زیرا تنها وجود افراد عالم نمیتواند موجب خیر و صلاح اجتماع گردد و مفهوم مخالف آن هم صادق است باید علاوه بر تجهیز علمی و عملی جوانان را با اسلحه ایمان و فضائل اخلاقی مجهز ساخت و نیز در میدانهای ورزش و با اصول صحیح به پرورش جسمی آنان همت گماشت همه اینها مستلزم تجدید نظر مداوم در برنامه‌های آموزشی است، تجربه نشان داده است که يك برنامه آموزشی نمیتواند برای همیشه مناسب باشد توسعه مرزهای دانش و تغییر تنوع احتیاجات فردی اجتماعی ایجاب میکند که برنامه‌های آموزشی قابلیت انعطاف داشته باشد و کمیته‌ای دائمی از اشخاص بصیر و مطلع بوجود آید کارشان تحقیق در امر برنامه‌ها و انطباق آن با احتیاجات مملکت باشد، بدیهی است که محتویات برنامه‌های تحصیلی در هر کشوری با مقتضیات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی آن مملکت تغییر می‌کند و نمیتوان برنامه يك کشور مترقی را برای کشوری که در حال توسعه است تجویز کرد البته مطالعه روش کار و تجربیات کشورهای دیگر، که در این راه قدم‌هایی برداشته‌اند می‌تواند راهنمای کار مسئولان امور آموزشی و متصدیان تغییر برنامه‌ها گردد و آنان را در بنم‌رسانیدن وظیفه‌ای که در پیش دارند یاری نماید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی